

”שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך”, ומצוות ”עשה לך רב”

[פרשת האזינו (שיחה 1) – נכתב ע”י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו ”אוצרות התורה”.
בהנהגה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע”י תלמידו, אך טרם הגיחה]

המאמר ”עשה לך רב” נכתב פעמיים בפרקי אבות, (בפרק א), מפי ר’ יהושע בן פרחיה ומפי רבן גמליאל, ויש בו חשיבות ראשונה במעלה להצלחת לומד התורה והעובד את ה' בכל לבבו ובכל נפשו, כדברי הרמב”ם שם ב”פירוש המשניות”: ”ויתקיים תלמודך בידך, לפי שאינו דומה לימוד האדם לעצמו כלימודו מזולתו, כי לימודו מזולתו מתקיים בידו ומתברר יותר, ואפילו היה כמוהו בחכמה או פחות ממנו”, עכ”ל.

והנה בדורנו ישנם לומדי תורה אשר תכנית לימודם בנויה על ההגיון בספרים, ומפסידים בזה בעל כרחם את המעלה הגדולה הזאת שיהא האדם מקבל תורה מפי הרב החי. אפילו אלו הלומדים בחברותות, אבל אינם מחשיבים זה את זה לגדולים מהם, יפסידו. (עיין פירוש הגר”א למשניות כאן, וכן כדברי מהר”ל). אותם לומדי תורה שבצעירותם למדו תורה מפי רב, אך כעת שהתבגרו הם חושבים שהגיעו לרמה יפה בלימוד התורה שכבר אין עוד צורך ללמוד תורה בקביעות מפי רב. ובאמת, אין כאן רק הפסד בעצם הלימוד, אלא גם ”קלקול” בגישה ללימוד התורה שנמסרה לנו ברובה בעל פה.

ננסה לברר כאן מה ענין הקלקול בהבנת התורה ע”י הלימוד מתוך ספרים בלבד.

[א] ראשית, הלימוד מתוך ספר הוא רק **בדיעבד**, ”עת לעשות לה' הפרו תורתך”, אשר התירו את ההעלאה על הכתב בגלל השכחה הגוברת. (גיטין ס. / עי”ע ”תפארת ישראל” למהר”ל, פרק ס”ח)
ולכאורה יש לשאול, לכאורה יש יעילות יתירה והרווחנו כעת שהכל בכתב, ולמה הקב”ה לא הנהיג כן עוד מימי משה רבנו ?

תשובה לכך מצאנו בהקדמת הספר ”**מאירת עינים**” לשו”ע חו”מ וזה לשונו :
”כדי שלא יסמכו (התלמידים) על מה שכתובה לפניך ולא יעסקו בה כל כך בעיון כמו שצריכין ליתן לב כשילמדו בע”פ, שאז צריכין להגות בהן תמיד כדי לזכור הדברים ולא ישכחוהו, ועי”כ יוציאו מדעתם ומסברתם כמה דינים. ואני אומר שגם מהאי טעמא לא רצה הש”י שיכתבו תורה שבע”פ מפני שהדבר שנכתב לפנינו ישתנו בו הפירושים שעליו, כמו שהוא בשמעתין... ובשיטת הרי”ף יש בו ג' פירושים... ובדבריהם חולקים הגאונים... וגם דבריהם סתומים בכוונתם... ואילו לא נכתבה, אלא נמסרה ההלכה עם פירושה מחכם לחכם, פה אל פה, - לא היה בו מחלוקת! ולא היינו צריכים לְכָלוֹת ימינו במבוכה ופירוש ההלכה, והיינו עוסקים באותן שעות בלימוד אחר...” עכ”ל.

בלשון זמננו היינו מוסיפים, אשר המלה הכתובה מעבירה רק ”בערך” את כוונתו של הכותב, כי גוונים על גוונים שונים תלויים במאמר הכללי בתוכו משולבת המלה - מה כתוב לפניו ומה כתוב אחריה משפיעים מאד על ההבנה המדויקת. וגם זה תלוי באופן שימוש המלה בעדתו של הכותב ובני דורו ומקומו, ודלא כאופן השימוש אצל בני עדות אחרות, או דורות אחרים, או מקומות אחרים.

וזהו הנקרא ”סמנטיקה”. (=כלומר, המובן של אותה מלה משתנה במקצת מדור לדור ומאזור לאזור. ראה שבת דף לו. הביאו כמה דוגמאות, וכן קידושין ע. ”לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד”). מה שאין כן כאשר התלמיד נמצא מול רבו, הוא חוזר ושואל ממנו ושומע בהסברים שונים ממנו שוב ושוב עד שהתלמיד מגיע לבירורו של דבר ומבין בדיוק את הרעיון שרבו אומר, ולכן כתיבת הדברים מהווה רק צמצום והקטנה בהבנת התורה, בגלל חוסר היכולת לדייק בקיצור במלים ספורות הכתובות.

אותו רעיון העֵלָה הרמב"ם: "תורה שבע"פ לא היתה כתובה לְפָנֵים (=בדורות עברו)... דהרי זו היא תכלית החכמה בתורה (!) לפי שהיתה הרחקה (=סייג) ממה שאירע בה בסופו של דבר, כלומר ריבוי הסברות והסתעפות השיטות, ומשפטים בלתי ברורים שיארעו בהסברת המחבר, ושכחה שתארע לו, ויתחדשו מחלוקות בין בני אדם ונעשים כיתות ונבוכים במעשה...". (מורה נבוכים א/עא)

[ב] ויש עוד עניין רוחני פנימי, לענין הלימוד מפי הרב העומד לפניך.

מובא בספרי (על דברים יא/ג): "אשר אנכי מצוה אתכם היום": "מנין אתה אומר שאם שמע דבר מפי קטן, כשומע מפי חכם... השומע מפי חכם כשומע מפי סנהדרין... השומע מפי סנהדרין כשומע מפי משה... ולא עוד, השומע מפי משה כשומע מפי הקב"ה, שנאמר ניתנו מרועה אחד", עכ"ל.

כלומר, אפילו כאשר אדם שומע מאדם קטן בחכמה, אם הוא מוסר ממה שנמסר לו, ידע התלמיד שהוא מוסיף כעת חוליה בשרשרת רצופה וארוכה המגעת עד ה' בסיני. זאת אומרת יש כאן גחלת עמומה האוגרת בקרבה אש התורה, הנמסרת מיד ליד מְנִי-אז ועד סוף הדורות, לְפִיד המועבר מדור לדור. יש לתלמיד להתייחס כך: בעת הזאת הוא שומע הד רחוק של "קול ה' בכת, קול ה' בהדר", ועוצמת תוכיותו מן סיני, בליווי כל מיני תוספת חידושים והבנות מעמיקות שעיטרוהו חכמי הדורות. וכאשר התלמיד חדור גישה כזו, הרי הוא ממילא מתמלא מורא בפני רבו, כי לא קרוץ חומר מצוי כעת לפניו, אלא מלאך ה' צבאות, שליחא דרחמנא, אשר באיזה שהיא מדה "שכינה מדברת מתוך גרונו".

רק כך נשיג במקצת דמקצת דבריו הנעלים של מהר"ל ("נתיבות עולם", תורה פ"א): "שלא יאמר האדם כי בעל התורה הוא כמו שאר אדם, ואין (ממשות) שם "תורה" נקרא עליו, רק (כאילו נטעה לקרותו) אדם שיודע תורה, ודבר זה אינו! רק כי הת"ח הוא כמו עצם התורה, ויש לו דמיון גמור אל התורה... כי החכמים הם עצם התורה גם כן" עכ"ל. ביטוי זה - "החכמים הם עצם התורה" - מופיע שם בדבריו 6 פעמים!

הרמח"ל (בספרו "דרך ה'", ד/ב) מסביר את הרעיון זה, שהתורה היא הקשר הבלעדי של ההשפעה שהיא "מעין המציאות האמתית של השי"ת", עכ"ל, ודבריו באו שוב בספרו "אדיר במרום" (דף ק"י) "ישראל אורייתא וקוב"ה חד הוא". (עי"פ זהר גע"ג).

בזה יובנו דבריו של ר' אליעזר בן הורקנוס (סוכה כז): שמעולם לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו. מעניין הדבר שכאשר נשאל מאחרים: "כל דבריך אינן אלא ע"פ השמועה?" לא ענה על שאלה זו בלבד, אלא תשובה המורכבת מ-5 צלעות: "1) מימי לא קדמני אדם בבית המדרש, 2) ולא ישנתי בביהמ"ד לא שינת קבע ולא שינת עראי, 3) ולא הנחתי אדם בביהמ"ד ויצאתי, 4) ולא שחַתִּי שיחת חולין, 5) ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם", עכ"ל. (סוכה כח.).

ויש להבין, בשביל מה הוסיף כל מה שהוסיף, [4 עניינים ראשונים] והרי לא שאלו אותנו על הנהגותיו? אלא שהוא בא ללמד מה תוקף הענין התורני וההתייחסות הנאותה אליו.

1. "לא קדמני אדם" איננו נפלא ביותר אם הוא עוזב את ביהמ"ד באמצע היום...
2. אבל הרי הוא קובע, "לא הנחתי אדם בבית המדרש ויצאתי". כלומר הוא איחר עד שאחרון שבתלמידיו יצא משם. ולהיפך, "לא הנחתי אדם בביהמ"ד ויצאתי" איננה מעלה מיוחדת אם לא היה הוא הראשון לבוא לשם!! וגם כאשר יש שני קוטבים הללו (הראשון לבוא והאחרון לצאת), אם בין זה לזה תחטפנו תנומה, ג"כ איננו מן הפלאות...
3. ולכן הוא הוסיף "לא ישנתי אפילו שינת עראי"!!
4. ועוד הוסיף שלא דיבר מעולם שום שיחת חולין, כי פיו, קדוש ליוצרו.

5. וגם התורה שעוסק בה איננה מקרית, מה שהזדמן לו מכל עובר-אורח, אלא כולה תמציתית, **כולה מרוכזת מצינור אחד**, כולה מפי המוסר אשר הוא הנציג של הדורות שעברו! (עיין סוכה דף כח. כמה אוצרות התורה הכליל רבן יוחנן בן זכאי בקרבן)

והרי לנו בְּזֶה תמונה חצובת-אש באיזה חרדת קודש ניגש ר' אלעזר לדברי תורה. (הדברים מתקשרים יפה עם דברי הספרי על דברים יא/ג - "כשומע מפי הגבורה" המובא לעיל, וע"ע זהר ח"א דף ה' "ואשים דברי בפיך" וכו').

וזהו מה שהברייתא (אבות ו) מלמדת על 48 דברים שהתורה נקנית בהן: **"באימה וביראה"**.
ופירש **"תפארת ישראל"** שם:

"שיהיה אימת רבו עליו, ושיהיה יראת שמים בלבו, שע"י אלה ישגיח היטב בדברי רבו בלימודו". וזהו שאמרו "מורא רבך כמורא שמים" (אבות ד). וזה מה שלימדונו (ברכות כ"ב) על הפסוק "והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב": "מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע, אף כאן (בכל דור ודור) באימה וביראה וברתת ובזיע" עכ"ל.

זאת אומרת, באותו להט, באותה חרדת קודש, כמו שאז הועמדנו בפני "והר סיני עשן כולו", כך עלינו להקיות בקרבנו שוב ושוב את ההתרגשות הפנימית. ואין ספק שזה קשור מאד לטיב יחסו של התלמיד לרבו.

א. ולכן (יומא ג.) יצא רבא מלפני רבו בהליכה לאחור, ובלי להסב ראשו, עד שנתמלאה האסקופה שלפני בית רב יוסף דם, בגלל פצעי רגליו של רבא שנקפו באסקופה. ויש לזכור שרב יוסף לא ראה כלום, **כי הרי סגי נהור (=עיוור) היה!** אלא רבא עשה זאת מתוך הכרה עצמית, ולא בכדי לעשות רושם על רבו.

ב. וזה מסביר את הלימוד מלוא-אימה שלמדו אז תורה **בעמידה**. (מגילה כא.)

ג. וכן מביא "בית יוסף" (על או"ח קמ"א ר"ה ומתוך דברי הרא"ש וכו' בשם זהר ב"ר) ובזמן קריאת ספר תורה "ושתקין ושמעין מלה מפומיה כאילו קבלין ליה האי שעתא מטורא דסיני" עכ"ל (ראה "משנה ברורה", קמו" ס"ק יט).

חבל מאד שאיבדנו תחושה זו. הדורות נתקטנו ואין אנו מוצאים רבנים בשעור קומתם של גדולי הדורות שעברו. **אבל** אעפ"כ יהיה מי שיהיה, ובכל דור ודור, יש לתלמיד לקבוע לו רב. (ואפילו אותו רב הוא אליבא דאמת פחות בכמה דברים מן דרגתו של התלמיד, כן כתב הרמב"ם באבות פ"א ומאירי ומהר"ל שם). וחז"ל השווה הבנת סברות הגמרא – למושג של "ישמש ת"ח". (ברכות מז: סוטה כב. עיי"ש ברש"י).

בעירובין (ג:) רבי נימק איך השיג למעלת לימודו, כי ראה את ר' מאיר מאחוריו. ולפי הסברו של **מהרש"א** שם "ואם היה רואה מלפניו, הוה מחדנא טפ"י" וז"ל: "דבהסברת פנים, יש להבין בקריצת העינים וברמיזת שפתים והיינו והיו עיניך רואות את מוריד" עכ"ל.

והוא בירושלמי שבת (פ"א ה"ב) שלא סומכים על פסקי רב ששת כי היה סגי נהור, ואף ששמע תיבות מפי האומר, הוא לא ראה את פניו בשעת מסירת הדברים. ולכן חסרה לו בהבנה בעומק הדברים. ומה ייאמר אם כן עלינו, שכל ידיעותינו הם על סמך המלים המודפסות על הנייר ולא ידענו את הנגינה הנכונה, באיזה טון נאמרו הדברים?

בסיכום: לא מקיימים את המשנה של "עשה לך רב" כאשר לומדים מן הספר, אלא כשלומדים מפי רב בעל פה. וכשם שלומדים תורה מפי הרב, כך גם אנחנו נעביר לאחרים את התורה בעל פה, כדי שגם הדורות הבאים ימשיכו את שרשרת התורה שנמסרה לנו בעל פה למשך כל הדורות. מצווים אנו להעביר את התורה לדור הבא. אך כדי שנצליח בזה אנו חייבים להתמיד בלימוד תורה מפי רב. אל נצטמצם בשמיעת שיעור מוסר, אלא נשתדל להמשיך את לימוד התורה ע"י קבלת התורה בכל מקצועותיה מפי רב.

בלימוד זה נקיים מצוה נוספת, כדברי הרמב"ם ב"ספר המצוות", (מצוה ו') וז"ל: "שציונו להתחבר עם החכמים ולהתחבר עמהם ולהתמיד בישיבתם בכל אופן מאופני העבודה והחברה, במאכל ובמשתה ובעסק, כדי שיגיע לנו להידמות במעשיהם ולהאמין האמתיות מדבריהם, והוא אומרו יתעלה יובו תדבק' עכ"ל.